

Jerzy Hausner, Michał Krzykawski (red.), *Gospodarka i entropia. Jak wyjść z polikryzysu?*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2023, 437 s.

Recenzowana monografia łączy dyskusję o relacji między gospodarką a entropią z problematyką wyzwań w skali lokalnej. Tak określony temat stwarza podstawę do wielonurtowych rozważań, obejmujących zakresem również wymiar terytorialny. Monografia składa się z 20 rozdziałów tworzących cztery części, równoważne czterem obszarom tematycznym: rozumieniu entropii, zależności entropii i gospodarowania, lokalności oraz roli wiedzy i badań w zapobieganiu negatywnym konsekwencjom polikryzysu. Wskazany w monografii polikryzys odnoszony jest do aktualnego kryzysu planetarnego, obejmującego zarówno wyzwania klimatyczne, wyzwania społeczno-ekonomiczne, nagłe zdarzenia polityczne, jak i potencjalne problemy wynikające z prób sektorowego (fragmentarycznego) ich rozwiązywania. Szczególnie ważne wydają się w tym kontekście zawarte w monografii rozważania dotyczące lokalności i jej roli jako społecznej siły rozwojowej.

Pierwszą część rozpoczynają rozważania Michała Krzykawskiego odnoszące się do pojęcia entropii. Autor podejmuje próbę dokonania syntezy między terminologią ekonomiczną, biologiczną i fizyczną, podkreślając, że entropia w organizacji gospodarczej ma cechę analogiczną do entropii w organizacji biologicznej: wytwarzanie entropii może doprowadzić do rozpadu zorganizowanych struktur i zorganizowanego działania życia „zamieszkującego” lokalne nisze. Jednocześnie entropia może się przyczynić do organizacji życia w kształtowanej czasoprzestrzeni. Aleksander Jakimowicz kompleksowo charakteryzuje możliwe rozumienie entropii w procesach gospodarczych, wyodrębniając m.in. kontekst zmian klimatycznych. Od tego wątku rozpoczyna się również trzecia część monografii, szczególnie istotna z perspektywy dyskusji dotyczącej wymiaru terytorialnego. Jerzy Hausner zwraca uwagę, że globalne następstwa zmian klimatycznych przenoszą się na narastanie negatywnych efektów dotyczących lokalnych społeczności. Społeczności lokalne mogą i powinny się włączyć w powstrzymywanie owych negatywnych efektów. Niemniej ich indywidualna działalność w tym zakresie nie wystarczy: konieczne są równoległe działania innych podmiotów. Dlatego tak ważne jest stworzenie przez społeczności lokalne własnego obiegu rozwojowego przy jednoczesnym zachowaniu otwartości i współzależności (związanej z włączeniem indywidualnego potencjału adaptacyjnego do szerszego obiegu). Autor podkreśla również rolę regeneratywnego podejścia do lokalności, wyodrębniając regenerację: termodynamiczną (adaptacja lokalności do zmian klimatu), bioorganiczną (funkcjonalna naturalizacja lokalności i różnych form działania człowieka), gospodarczą (produktywne rozpoznawanie, stosowanie lokalnych zasobów), społeczną (formowanie lokalnej przestrzeni publicznej), kulturową (formowanie społecznego imaginariusz krytycznie przewartościującego lokalne dziedzictwo) oraz polityczną. Z lokalną regeneracją gospodarczą autor wiąże uwspólnianie zasobów, obejmujące włączanie lokalnych aktorów, stanowiące przeciwieństwo grodzenia i zawłaszczania. Jego zdaniem powodzenie praktyki uwspólniania zależy od stworzenia skutecznego mechanizmu warunkowości, powstrzymującego nadmierne zużycie zasobów. Jednocześnie taki mechanizm nie może być społecznie wykluczający.

Magdalena Wojnarowska rozważa kwestię gotowości społeczeństwa do lokalności, wskazując, że niniejszy termin zyskuje nową rangę: to „lokalność” bowiem może wspomóc rozwiązanie problemów środowiskowych. Autorka postuluje ulepszenie systemów dostarczania i wykorzystania zasobów oraz zmianę sposobu interakcji obywateli z produktami, np. przez upowszechnienie współdzielenia (np. pomieszczeń biurowych). Andrzej Kassenberg pisze o określaniu dynamicznej równowagi prowadzącej do znacznego podwyższenia produktywności zasobów w ramach gospodarki o obiegu zamkniętym, w powiązaniu z odtwarzaniem kapitału ludzkiego i przyrodniczego. Szczególną wagę przywiązuje autor do ochrony systemów przyrodniczych. Warto również

przeanalizować tezy Jana Oleszczuka-Zygmuntowskiego, dotyczące w szczególności roli odporności jako celu gospodarki regeneracyjnej, oraz Mikołaja Lewickiego, poszukującego zestawu wartości czy mechanizmów wartościowania w ramach regeneracyjnej lokalności.

W podsumowaniu Jerzy Hausner oraz Michał Krzykawski piszą o konieczności antyentropijnej transformacji sposobu gospodarowania. Wymaga ona zdaniem autorów reterytorializacji gospodarki oraz dowartościowania lokalności. To bowiem budowanie sieci otwartych lokalności (z których każda ma własny sposób zapobiegania produkcji entropii) determinuje tempo rozwiązania planetarnego kryzysu. Rzeczony kryzys ma zróżnicowane wymiary. Ważne są oczywiście jego aspekty klimatyczne. Hausner i Krzykawski mają świadomość barier i trudności związanych z wdrażaniem zielonej transformacji, zwłaszcza z przebudową infrastruktury elektroenergetycznej do postaci systemu niskoemisyjnego i neutralnego klimatycznie. Osiągnięcie tego celu nie jest możliwe przy utrzymaniu dotychczasowego modelu cywilizacyjnego i wiąże się z ryzykiem nakręcenia spirali zadłużenia państw globalnego Południa (a w konsekwencji eskalacji przemocy oraz ruchów skrajnych politycznie). Monografia nie proponuje całościowych rozwiązań. Zawiera jednak sugestie kierunków działań. Ujęcie wskazanych kierunków w czterech osobnych częściach przekłada się na przejrzystość monografii, jej celów i kluczowych tez.

Wymiar lokalny rzeczywiście – jak wykazują autorzy monografii – może odegrać istotną rolę przy ograniczaniu polikryzysu. Kluczowe wydaje się regeneratywne podejście do lokalności. Można dodać, że przedstawione powyżej cele dotyczące uwspólniania zasobów, udzielania szczegółowych odpowiedzi na zmiany klimatu (uwzględniających związane z tym ograniczenia) oraz ochrony sfery społecznej (zapobieganie wykluczeniu) wymagają również dostosowania rozwiązań prawnych. Ryzyka i potencjalne konflikty dotyczą przede wszystkim prawa planowania przestrzennego. Z jednej strony osiągnięcie celów powiązanych z regeneratywnym podejściem zależy od rozwiązań technologicznych oraz rozwoju partycypacji społecznej i kultury planistycznej. Z drugiej wprowadzanie określonych ograniczeń, a nawet wspieranie dobrych praktyk wymaga często wsparcia prawnego. Poważnym wyzwaniem pozostaje zachowanie adekwatności stosowanych rozwiązań. Nie stanowi to łatwego zadania – zwłaszcza w kontekście postulowanych przez autorów fundamentalnych zmian związanych z podejściem do gospodarki oraz sfery społecznej. Tak samo istotne zmiany muszą się więc odnosić do sfery instytucjonalnej, której dotychczasowe cechy (w większości państw) nie gwarantują sprawnego wprowadzania w życie postulowanych wytycznych. Osobnej analizy i diagnozy w kontekście wychodzenia z polikryzysu wymagałaby rola prawa.

Recenzowana monografia łączy odległe od siebie zagadnienia tematyczne (fizyka/energetyka, ekonomia, biologia). W sposób umiejętny i holistyczny prezentuje kierunki rozwiązań mających stanowić odpowiedź na kryzys planetarny. Ogromnym walorem książki jest udana próba interdyscyplinarnego powiązania zróżnicowanych zagadnień, za co odpowiada szeroki, zróżnicowany zespół autorów. *Gospodarka i entropia* stanowić będzie punkt odniesienia w dalszych dyskusjach o wyzwaniach klimatycznych, transformacji energetycznej i regeneracji miast. Uwzględnienie lokalności i roli sfery lokalnej sprawia, że publikacja jest istotna także z perspektywy dyskusji dotyczącej wymiaru terytorialnego.

Maciej J. Nowak
Katedra Nieruchomości
Wydział Ekonomiczny
Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie